

ГАЛИЦЬКЕ НАМІСНИЦТВО: СТРУКТУРА І ДІЯЛЬНІСТЬ

В. Кульчицький, Л. Присташ

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна.*

В середині ХІХ ст. для управління Галичиною була встановлена посада намісника. Він призначався імператором Австрії в переважній більшості з числа великих польських магнатів і був наділений широкими повноваженнями. У статті висвітлено структуру і діяльність галицького намісництва.

Ключові слова: намісництво, Галичина.

У 1849 р. на базі губернського правління в Галичині було утворено намісництво на чолі з намісником, якого призначав імператор і який представляв крайовому сеймі. Сейм, створений в 1861р., обирався за куріальною системою і проіснував формально до 1918 р. Фактично його остання сесія відбулася напередодні Першої світової війни в 1914р. Намісник безпосередньо керував проведенням виборів і видавав обраним депутатам посвідчення про обрання. Тому небезпідставно дослідники визнавали, що "вплив намісника на результат виборів загальнодержавного австрійського парламенту і до галицького крайового сейм був у певні періоди і в деяких частинах краю вирішальним" [1, с.249].

Після виборів засобом впливу намісника на сейм було його право законодавці ініціативи і подання імператору на санкцію крайових законів з його висновком. Намісник пропонував кандидата на пост міністра для Галичини і без його згоди не призначався, відтак мав і деякий вплив на склад віденського уряду, посада міністра для Галичини була встановлена в 1871 р. Він не видав конкретною галуззю управління, проте окремі міністри повинні були брати до уваги його думку стосовно справ Галичини.

Організація Галицького намісництва регулювалася законом від 14 вересня 1852 р., який був упроваджений в життя спільним

розпорядженням міністрів внутрішніх справ, юстиції і фінансів від 19 січня 1853 р. Цей закон з часом був дещо змінений і доповнений законом від 19 травня 1868 р. [2, с.76-79]. За цими законами намісник був чиновником третього рангу (після прем'єр-міністра і міністрів).

На відміну від попереднього губернського правління намісник був єдиноначальним главою краю, підлеглим безпосередньо міністру внутрішніх справ Австрії. Першим намісником Галичини з 1849 по 1859 рік був великий польський магнат граф А. Голуховський. Він був також вдруге намісником з 1866 до 1865р. і втретє з 1871 до 1875 року. Загалом перелік галицьких намісників у хронологічному порядку виглядає так: граф. А. Голуховський (1849-1859), граф. О. Менсдорс(1861-1864), барон Ф. Паумгартен (1864-1866), граф А. Голуховський (1866-1868), барон Л. Поссінгер (1868-1871), граф А. Голуховський (1871-1875), граф Альфред Потоцький (1875-1883), П. Залеський (1883-1888), граф К. Бадені (1888-1895), князь Е. Сангушко (1895-1898), граф Л. Пінінський (1898-1903), граф Андрій Потоцький (1903-1908), М. Бобжинський (1908-1913), поміщик В. Коритовський (1913-1915), генерал Г. Коллярд (1915-1916), барон Е. Діллер (1916-1917) і граф К. Гуйн (1917-1918).

Майже всі галицькі намісники (11 з 17) були польські магнати, які вороже ставились до українського населення краю. Особливо лютим ворогом українського народу був намісник граф А. Потоцький, якого під час прийому у квітні 1908 р. вбив студент Львівського університету М. Січинський, вбачаючи в цій акції справедливу помсту за вчинену кривду галицьким українцям. "Я дійшов до переконання, - говорив він на суді, - що граф Потоцький вороже відноситься до трудящих класів кожного народу в Галичині, а мого народу зокрема" [3, с.52]. І, звичайно, хоч цим терористичним актом Січинський не поліпшив долі поневолених, його надзвичайно відважний і самовідданий вчинок сколихнув широкі маси населення, став відомим далеко за межами краю.

Польська шовіністична пропаганда використала факт вбивства Потоцького для найпідліших цькувань проти українського народу. Передусім невдовзі була видана німецькою мовою досить об'ємна книга з детальним описом вбивства і

тенденційно підібраними фрагментами української і польської преси [4].

В середині травня 1908 р. краківські консерватори провели нараду, на якій професор Краківського університету священик В. Хотковський з приводу вбивства Січинським намісника Потоцького голосливо заявив, що кожний українець ненавидить поляків. Українців він назвав народом дурнів, ледарів, поганої слави, а з якими, за його словами, неможлива чесна боротьба, а відтак їх треба знищувати всякими засобами [5, с. 16].

"Ми, - закликав інший промовець, - не боїмося і підемо вперед по сотнях трупів з холодною кров'ю і погордою для українських дикунів, з яких одні ведуть проти нас боротьбу за російські рублі, а інші за пруські марки. Отже вперед сини великих предків і борців за свободу, а повстане Польща велика, єдина, неподільна, від моря до моря" [5, с. 17].

Після такої підготовки Львівський крайовий суд у складі 12 присяжних суддів, серед яких не було жодного українця, засудив 30 червня 1908 р. М. Січинського до страти через повішання.

Під тиском громадськості Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні ласував смертний вирок і вирішив передати справу на розгляд суду в новому його складі.

Суд над Січинським у новому складі відбувся 1 квітня 1909 р., проте оборона опротестувала час визначення судового засідання в зв'язку з порушенням порядку вручення обвинувального висновку. Наступне судове засідання було призначено на 15 квітня і тривало 3 дні. 17 квітня 1909 р. М. Січинського знову було засуджено до смертної кари на шибениці. Цей вирок відрізнявся від попереднього лише тим, що дозволяв засудженому просити "цісарської ласки".

Оборона Січинського вдруге звернулася до найвищої судової інстанції у Відні, проте на цей раз Верховний судовий і касаційний трибунал 21 травня 1909 р. вирок Львівського крайового суду залишив у силі. Однак австрійський імператор Франц-Йосиф замінив смертну кару 20-річним ув'язненням. Проте на кошти, зібрані неважно серед українських емігрантів було влаштовано втечу М. Січинського із Станіславської (нині Івано-Франківськ) в'язниці яка нажила собі

славу дуже суворими порядками. Спочатку він проживав у Норвегії і Швеції, а в 1914 р. переїхав до США.

Опишемо структуру Галицького намісництва.

Галицьке намісництво поділялося на департаменти, кількість яких протягом другої половини XIX ст. коливалася від 8 до 17. На початку XX ст. їх кількість зросла і в 1908 р. воно налічувало 24, в 1910 р. - 25, а в 1912 р. - 37 департаментів [6, с.12]. *При галицькому намісництві існувало чимало інших установ, які були йому безпосередньо підлеглі і через які воно впроваджувало в життя як закони і розпорядження центральних органів державної влади і управління, так і свої директиви.* До них належали: командування жандармерії, крайова шкільна рада, крайова фінансова дирекція, крайова комісія у справі стягнення податків від продажу спиртних напоїв, дисциплінарна комісія, крайова рада охорони здоров'я, крайова аграрна комісія та ін. При губернському правлінні, а згодом - намісництві існувала дирекція допоміжних установ, яка щоразу змінювала свою назву. В коло діяльності дирекції входили: 1) організація і контроль над діяльністю канцелярій при департаментах; 2) реєстрація вхідних і вихідних документів (ведення так званого подавчого протоколу); 3) ведення архіву намісництва; 4) прийом на роботу службовців канцелярії всіх департаментів; 5) адміністративно-господарські питання.

У роки Першої світової війни з метою відбудови зруйнованого народного господарства розпорядженням Галицького намісництва від 25 травня 1916 р. був створений як його складова частина Крайовий центр для господарської відбудови Галичини, а для працевлаштування інвалідів і допомоги дітям, батьки яких загинули на фронті, - Крайова комісія опіки над інвалідами [7, спр. 4246, арк 138-139]. Для допомоги Центру створено дорадчий орган - Прибічну раду для господарської відбудови Галичини. Вона складалася з 38 членів, з яких 6 призначав крайовий комітет (виконавчий орган крайового сейму), а решту, 32 члени - намісник. Прибічна рада поділялася на три секції: 1) відбудови зруйнованих сіл і міст, 2) відбудови сільського і міського господарства, 3) відбудови ремесла, промисловості та торгівлі. За потребою для допомоги секціям

могли створюватися повітові прибічні ради. Розпорядженням намісника Гуйна від 14 квітня 1917 р. було реорганізовано Крайове господарське управління і поділено його на три відділи. До першого відділу відносилися організація постачання населення продуктами харчування, регулювання *і встановлення максимальних цін та боротьба з спекуляцією*. Другий відділ відав справами обороту і споживання хліба та виробів з борошна. Третій відділ здійснював контроль за належним виконанням усіх постанов і розпоряджень, що стосувалися двох попередніх відділів [7, спр. 4401, арк.2].

Галицьке намісництво видавало три урядові газети: "Народний часопис" (українською мовою), "Gazeta Lwowska" (польською мовою), "Lemberger Zeitung" (німецькою мовою).

До компетенції Галицького намісництва входило підтримання встановленого правопорядку, поліцейського нагляду, питання освіти, релігійних культів, торгівлі, промисловості, сільського господарства, будівництва.

Закон 1868 р. уточняв, що до компетенції намісництва належать усі ті справи, які у вищій інстанції входять у коло діяльності міністерства внутрішніх справ, освіти, землеробства і частково - міністерства крайової оборони. Не підлягали наміснику справи спільних для Австро-Угорської монархії міністерств (військового, закордонних справ і фінансів), а з австрійських міністерств - фінансові, торгові і судові справи. Однак окремими постановами був визначений "вплив" намісника на справи, що входили у відання міністерств фінансів і торгівлі, отже, формально з його діяльності були вилучені лише справи міністерства юстиції.

Намісникові підлягали поліція, крайові, повітові, міські і сільські органи управління. За вказівками намісника, їхнє головне завдання зводилося до придушення навіть найменшого невдоволення австрійським пануванням. Прикладом може бути таємне розпорядження намісника А. Потоцького від 27 листопада 1903 р., яким він зобов'язав усіх повітових староств і начальників управління поліції у Львові і Кракові негайно повідомляти про участь шкільної молоді в політичних демонстраціях [7, спр.2776, арк.8]. Іншим розпорядженням

від 28 квітня 1904 р. він зобов'язав повітових староств Східної Галичини і начальника управління поліції у Львові телеграфом повідомляти намісництво про всі події в повітах, які можуть мати політичне значення, а також про вжиті заходи [7, спр. 2839, арк. 2].

Влада намісника поширювалася на всю територію краю. Проте іноді деяким повітовим старостам доручалося здійснювати нагляд за сусідніми повітами. Так, за розпорядженням міністра внутрішніх справ від 19 жовтня 1868 р., старостами семи галицьких повітів (Золочівський, Краківський, Перемишльський, Самбірський, Станіславський, Тарновський і Тернопільський) були призначені радники намісництва, і їм підлягали групи повітів, у яких вони від імені намісника вирішували самостійно найважливіші справи [8, спр. 4483, арк. 191]. Територія Галичини поділялась тоді на 74 повіти, з часом їхня кількість збільшилася до 82.

У намісництві, як і в усьому апараті управління Східної Галичини, працювали майже винятково представники панівної польської національності, які вороже ставилися до українців, і, використовуючи своє службове становище, на кожному кроці обмежували права та інтереси українського населення краю. Ще в 1869 р. австрійський уряд запровадив польську мову в управлінні, але польські шовіністичні кола вимагали колонізації всіх сторін життя у Східній Галичині. Австрійський уряд спирався на польську аристократію, яка не тільки відігравала керівну роль в Галичині, але всіляко підтримувала його реакційну політику. "Галичина лише формально залишилася австрійською провінцією з австрійською конституцією, австрійськими законами, австрійським правосуддям і адміністрацією, а насправді все управління краєм, здійснення правосуддя і представництво краю перейшли до рук шляхтичів (польських - *В.К.*), які, обійшовши конституційні закони, запровадили в Галичині порядки терору, хабарництва і прямого насильства" [9, с.889-890].

Депутат С. Дністрянський в грудні 1912 р. з трибуни австрійського парламенту підкреслював, що "у Галицькому намісництві, як і в повітових

старостах Галичини, українських службовців майже немає, а ті, які, як виняток, там і є, мусять відректися від свого патріотизму і всі сили віддати на послуги польської політики проти українців... Становище українців у Галичині є прямо безвихідне ... Польські чиновники знають з досвіду, що за всі беззаконня на шкоду українців вони не тільки не будуть покарані, а, навпаки, за це чекає їх ще похвала" [10, с.3333].

Галицьке намісництво та всі установи при ньому ретельно захищали інтереси австрійського уряду і польських магнатів у Галичині, проводили цілеспрямовану шовіністичну політику. Галицьке намісництво, як і весь апарат колоніального управління Галичиною, припинило свою діяльність в жовтні 1918р. в зв'язку з розпадом багатонаціональної Австро-Угорщини.

1. Среувціллш Лю Зфьшуетшлшю - Лкфлщцб, 1957. - Т. 1
2. Reichs-Gesetz Blatt fur das Kaisertum Osterreich. – Jahrgang, 1868.
3. Веселовський Я., Лозинський М. Як судили Мирослава Січинського. - Львів, 1910.
4. Zielinski Z. Die Ermordung des Staathalters Grafen Andreas Potocki. Materialien zur Beurteilung des ukrainischen. Terrorismus in Galizien. – Wien: Leipzig, 1908.
5. Михайлів М. Новий "Проект на zniszczenie Rusi" або як польські гнобителі збираються знищити українсько-руський народ. - Львів, 1909.
6. Bobrzynski M. Z moich pamietnikow. – Wroclaw; Krakow, 1957.
7. Львівський обласний державний архів. - Ф. 350. - Оп.1.
8. Центральний державний історичний архів у Львові. - Ф. 146. - Оп.4.
9. "Przelow" (tygodnik polityczny I literacki). 1895, 7 grudnia.
10. Stenographische Protokolle uber die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des osterreichischen Reichsrates in den Jahren 1907-1908, XVIII Session. – V Bd.